

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

12. Кузнецова М.М. *основи економки готельного та ресторанного господарства: навчальний посібник.*// М. Кузнецова. – К.: 1997. – 174 с.
13. Любіцева О.О. *Ринок туристичних послуг.*// О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003. – 436.
14. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. *Основи туристичного бізнесу. Навчальний посібник.*// М. Мальська, В. Худо, В. Цибух. – К.: ЦУЛ, 2004. – 272 с.
15. Малик Л.О. *Економіка та організація формування маркетингової туристичної індустрії в Україні. Монографія.*// Л. Малик. – Дрогобич, “Коло”, 2011. – 395 с.
16. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. *Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник.*// В. Петранівський, М. Рутинський. – К.: Знання, 2006. – 575 с.
17. Смаль І. *Туристична індустрія України: сучасний стан та перспективи розвитку.*// І. Смаль. *Туристично краєзнавчі дослідження. Вип. 5.* – К.: 2004. – С. 121.
18. Устименко Л.М., Афанасьєв І.Ю. *Історія туризму. Навчальний посібник.*// Л. Устименко, І. Афанасьєв. – К.: Алстер-прес, 2005. – 320 с.
19. Федорченко В.К. *Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для туризму: Монографія.*// В. Федорченко. – К.: Слово, 2004. – 471 с.
20. Чорненька Н.В. *організація туристичної індустрії. Навчальний посібник.*// Н. Чорненька. – К.: Атака, 2006. – 264 с.
21. Цурик Є.І. *Лісовпорядкування. Організація виконання робіт.*// Є. Цурик. – Львів: НЛТУ України, 2006. – 232 с.
22. Школа І.М. *Розвиток туристичного бізнесу регіону. Навчальний посібник.*// І. Школа. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292 с.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2012

УДК 377.035.3 – 057.2

Любов Нестерова, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії методик професійної освіти і навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
м. Київ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

У статті автор з позиції системного підходу розкриває концептуальні напрями дослідження проблеми науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників. Основну увагу приділено впровадженню інноваційних методик у професійну підготовку кваліфікованих робітників; розвитку професійної компетентності педагога професійного навчання і організації профільного навчання старшокласників (технологічний напрям) на базі ПТНЗ.

Ключові слова: інноваційні методики, педагогічні технології економічна культура, профільне навчання.
Літ. 6.

Актуальність. У сучасних умовах інтеграції України в європейський освітній простір особливо гостро постає питання місця і ролі професійно-технічної освіти в системі безперервної освіти. У законі України “Про професійно-технічну освіту” мова йде про те, що професійно-технічна освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. У світовому освітньому просторі вирішення таких завдань в системі професійної освіти і навчання визначає її пріоритетність та безперечну престижність. Щодо України, то професійно-технічна освіта як саморозвивальна система досягла біфуркаційної позиції. Одним із суттєвих параметрів, який, безсумнівно, вплине на напрям такого розвитку, є

науково-методичне забезпечення професійно-технічної освіти.

Актуальність модернізації науково-методичного забезпечення професійної освіти і навчання в контексті створення оптимальних умов для реалізації якісної професійно-технічної освіти з наукової і практичної точки зору обумовлена протиріччями між: відсутністю досконалої теоретичної моделі щодо забезпечення і оцінки якості професійної освіти і навчання та існуючим досвідом практичного використання різноваріантних (суб’єктивно обумовлених) моделей; вектором перетворень у цілепокладанні, прогнозуванні, проектуванні та організації, контролі і регулюванні діяльності усіх структур і підсистем ПТО; визначенням критеріїв якості підготовки фахівців на основі сучасних теорій і концепцій якості освіти та оцінкою реального й прогностичного попиту на робочі кадри в контексті регіонального, суспільного, європейського ринків праці; постійно зростаючими вимогами до якості підготовки

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

кваліфікованих робітників в системі ПТО та фактичним якісним кадровим і матеріально-технічним її забезпеченням.

Постановка проблеми. Вирішення зазначених протиріч орієнтує на те, що модернізація науково-методичного забезпечення ПТО тісно пов'язана зі створенням системи забезпечення якості професійно-технічної освіти; модернізацією системи управління професійно-технічною освітою та забезпеченням її якісно новим кадровим потенціалом; створенням загальнодержавного законодавчого та інструктивно-методичного супроводу з цих питань; формуванням престижності висококваліфікованої робітничої професії; оновленням чинної нормативно-правової бази в галузі професійної освіти; оптимізацією системи фінансування науково-методичної складової діяльності суб'єктів ПТО та іншим [5].

Все це актуалізує розвиток нових механізмів тісної взаємодії науки, професійно-освітньої практики, ринку праці. Зауважимо, що позицію науки ми оцінюємо як таку, що представлена окремим соціальним інститутом і характеризує важливу складову діяльності, професійно-освітньої практики та ринку праці. Її функції: діагностична, оцінювальна, прогностична, корегуюча виконують роль наукового менеджменту у прогнозуванні механізмів та безпосередній організації такої взаємодії.

Метою статті є висвітлення теоретичних і практичних аспектів дослідження проблеми науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників

Вклад основного матеріалу. Глибина проблеми розвитку науково-методичного забезпечення професійно-технічної освіти в Україні, актуальність та нагальність її розв'язання визначила пріоритетні положення Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні. Узагальнено основними концептуальними напрямами розвитку професійно-технічної освіти визначено: інтеграцію професійної освіти, впровадження у навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень та новітніх технологій, особистісно-орієнтованого підходу; розвиток ринку освітніх послуг з професійної підготовки, соціального партнерства, модернізації спрямованої на створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійної освіти і навчання, його інформаційне, навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення.

З точки зору реалізації концептуальних позицій розвитку професійно-технічної освіти в Україні можемо зробити висновки про важливість різних аспектів науково-методичної діяльності на всіх

етапах. Так, О.П. Буйницька, А.В. Кушпіль, О.Е. Пржевальський, М.В. Ремез акцентують увагу на важливості впровадження електронних навчально-методичних комплексів та новітніх інноваційних методик в логіці впровадження нових державних стандартів професійно-технічної освіти [3]; Л.І. Белова, В.О. Сиротюк доводять значущість створення партнерських відносин між навчальними закладами та підприємствами міста в реалізації інноваційної моделі підготовки фахівців гірничої галузі [2]; М.О. Аузіна, М.О. Кашецька, В.І. Кузнецов акцентують увагу на вагомих аспектах модернізації професійного навчання [1]; В.А. Баженов пропонує до практичного впровадження модель ступеневої підготовки фахівців з професії будівельної механізації й автосервісу; С.М. Добровольська з педагогічним колективом ВПУ м. Києва розробили комплекс навчально-методичного забезпечення професійного навчання фахівців швейного, художнього профілю; І. Гриценко пропонує концептуальні засади організації виробничого навчання у ПТНЗ швейного профілю. Зважаючи на те, що в переважній більшості ініціаторами інноваційних проектів у системі професійно-технічної освіти виступають практики різних галузей економіки, відчутно простежується потреба наукового та методичного супроводу здійснення інноваційної освітньої діяльності в системі ПТО.

Безумовно, це дуже складне і відповідальне завдання. Його розв'язання передбачає велику програму цілеспрямованої діяльності не на один рік. Урахування сучасних і перспективних потреб науково-методичного забезпечення розвитку систем підготовки виробничого персоналу дозволило нам визначити напрями дослідження проблеми інноваційного підходу до науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах з позиції осмислення і виконання основних положень "Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" [6].

В "Стратегії" чимало уваги приділено питанням нарощування інноваційно-технологічного потенціалу вітчизняної промисловості як основної галузі економіки, що має втілювати передові науково-технічні досягнення вітчизняної науки і забезпечувати високу конкурентоспроможність нашої країни на світовій арені. Аналіз пріоритетів розвитку промислової галузі у площині світових тенденцій, якості вітчизняної промислової політики, інноваційно-технологічних, організаційно-виробничих, кадрових проблем промислового

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

виробництва утворює першочерговість наукового пошуку факторів та умов оптимізації і інтенсифікації якості професійної підготовки кваліфікованих робітників.

З позиції системного підходу до розв'язання зазначеної проблеми факторними компонентами системи науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників ми визначили: культурологічну і компетентнісну методологічну основу професійного становлення суб'єктів професійної освіти і навчання; цілісність і неперервність освітнього процесу професіоналізації особистості в єдності його цільового, змістовного та технологічного компонентів; сприятливе інноваційно-культурне середовище діяльності суб'єктів навчально-виробничого процесу; діагностико-прогностичний підхід до взаємодії суб'єктів "ринку попиту", "ринку пропозиції", нормативно-корелюючих та еспертно-прогнозуючих інститутів щодо формування учнівського та інженерно-педагогічного контингенту закладів професійно-технічної освіти.

У контексті означеного винятково важливого значення набуло розширення досліджень з впровадження інноваційних методик у професійну підготовку кваліфікованих робітників; розвитку професійної компетентності педагога професійного навчання; розроблення нових концептуальних підходів до організації профільного навчання старшокласників (технологічний напрям) на базі ПТНЗ.

Констатувальний етап дослідження визначених напрямів дає можливість:

- по-перше, встановити міру інноваційної діяльності суб'єктів навчально-виробничого процесу в контексті інтеграції культурологічного і компетентнісного підходів до професійної підготовки фахівців. Так, наприклад, в ПТНЗ Дніпропетровської, Сумської, Хмельницької, Київської областей та м. Києва для переважної частини педагогів характерним є репродуктивний стиль діяльності (72%), відсутність вмотивованої позиції щодо розвитку свого творчого потенціалу. Творчу ініціативу в організації навчально-виробничого процесу виявляють 10 – 14% педагогічних працівників. Однак їх творчі знахідки обмежуються епізодично проведеними нетрадиційними формами заняття (бінарні лекції, дидактичні ігри, диспути, вікторини, конкурси, тощо) або активними методами (метод проблемних ситуацій, робота в групах, "мозковий штурм"). Методичні розробки таких викладачів та майстрів виробничого навчання (в/н) потребують наукового супроводу. 14 – 18% педагогів професійної школи схильні до позитивного сприйняття нововведень

у свою професійну діяльність за умови повного методичного їх забезпечення;

- по-друге, уточнити реальний стан та можливості впровадження нових педагогічних технологій в навчально-виробничий процес ПТНЗ. У складі педагогічних технологій, що максимально забезпечують продуктивну навчально-виробничу діяльність майбутніх кваліфікованих робітників, пріоритетне місце займають: проектна технологія, кейс-технологія, технологія інтерактивної квазі-професійної діяльності. Оскільки методична сутність технологій передбачає тісний партнерський зв'язок їх розробників (науково-педагогічних працівників), суб'єктів їх використання (викладачів, майстрів виробничого навчання, учнів) з реальним виробництвом (роботодавцем), то це дозволяє максимально узгодити кінцевий результат підготовки кваліфікованого робітника (попит у найбільшому наблизенні дорівнює пропозиції). Цілісно така діяльність не реалізована в жодному із експериментальних (17 ПТНЗ) закладів. Виявлено використання окремих елементів НІТН та кейс-технології. Основні причини несистемної роботи педагогів щодо впровадження нових педагогічних технологій пов'язані з високою її трудоемністю, обмеженістю науково-методичної інформації та методичної компетентності викладачів і майстрів в/н;

- по-третє, вивчити практичний досвід реалізації профільного навчання учнів старшої школи на базі ПТНЗ в контексті цілісності і неперервності освітнього процесу професіоналізації особистості та встановити фактичне розширення мережі закладів ПТО, які готові до здійснення профільного навчання технологічного напрямку на власних базах; проаналізувати результати апробації різних моделей профільного навчання. Найбільш поширеними моделями є однопрофільні і багатoproфільні курси, які функціонують на базі вищих і професійно-технічних навчальних закладів. Встановлено також, що використовувати матеріально-технічні і кадрові можливості сучасної профтехшколи для профільного навчання старшокласників на сьогодні складно, оскільки діють різні нормативно-правові документи, які регулюють діяльність старшої профільної і професійно-технічної школи; проект нормативного документа про освітній округ не затверджено фінансовими установами. В результаті масового опитування респондентів (263 респондента: адміністрація, викладачі, майстри виробничого навчання із 130 ПТНЗ (24 сільських і 106 міських), 22 області України та Автономної Республіки

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Крим) виявлено труднощі щодо запровадження профільного навчання в професійно-технічних навчальних закладах, а саме: недостатність інформації щодо обґрунтування змісту освіти в різних комбінаціях профільного навчання; відсутність у ряді навчальних закладів системи допрофільної підготовки, яка б включала психолого-педагогічне діагностування школярів, налагодження дієвої діагностики професійно орієнтованих нахилів учнів основної школи, профконсультаційної психодіагностики старшокласників з метою визначення їх професійних інтересів і особистих якостей для створення однорідних за підготовкою та інтересами мікроколективів (груп); відсутність науково обґрунтованих методичних порад щодо впровадження нових технологій профільного навчання на базі ПТНЗ; недостатня визначеність спектру факторів, що мають вплив на вибір учнями профілю навчання тощо [4];

- по-четверте, проаналізувати реальний стан підготовки педагога професійного навчання до формування економічної культури учнів ПТНЗ як важливого чинника конкурентоспроможності їх на ринку праці в контексті діагностико-прогностичного підходу до взаємодії суб'єктів "ринку попиту", "ринку пропозиції" робочої сили. Фактично, в педагогічній діяльності питаннями формування економічної культури учнів ПТНЗ переймається зовсім незначна частина викладачів економічно орієнтованих предметів. Змістовно формування економічної культури учнів професійно-технічних навчальних закладів на сьогоднішній день представлено нормативними предметами з економіки: "Основи економічних знань", "Основи ринкової економіки", а в окремих випадках може бути введено вивчення предмету "Основи підприємництва" (мова йде про професійну підготовку, не пов'язану з економічно спрямованим фахом). Досліджуючи результативність їх вивчення, ми виявили тенденційно байдуже ставлення до оволодіння навчальним матеріалом, сприйняття його як такого, що фактично не має відношення до подальшої професійної діяльності, відсутність повного розуміння особистісної практичної значимості отриманих знань.

З огляду на статистичні та якісні дані експериментальної роботи, які стали результатами опитування респондентів, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення нормативної і навчально-методичної документації, лабораторного експерименту, до основних чинників такого стану ми включили: а) не адаптованість змісту предметів професійної

підготовки кваліфікованих робітників до соціально-економічного контексту майбутньої професійної діяльності; б) орієнтованість цільових установок вивчення предметів на формування предметних знань, умінь, навичок, а не на системне формування економічного світогляду учнів, розвиток економічного мислення, практичних умінь та навичок економічної поведінки і діяльності учнів; в) відстороненість змісту та методів його засвоєння від практичних реалій та потреб учнів і т. ін.; г) невідповідність педагога професійного навчання до формування економічної культури учнів в процесі їх професійної підготовки.

На основі аналізу результатів констатувального експерименту доведено, що високого рівня підготовки педагогів професійного навчання щодо формування економічної культури учнів ПТНЗ, фактично, не зазначив жоден респондент (викладачі та майстри виробничого навчання 17 ПТНЗ), середній рівень підготовки визнали 27% респондентів. В основному, до них ввійшли педагоги, які навчались у вищих педагогічних навчально-виховних закладах за спеціальностями: інженер-педагог, вчитель географії і мають кваліфікацією викладача економіки. Усі інші респонденти (73%) визнали у себе та у своїх колег низький рівень підготовки до формування економічної культури учнів ПТНЗ. Аналіз основних причин такого стану дозволив нам обґрунтувати детермінованість ціннісних професійних орієнтирів педагогічних працівників, психологічного настрою на досягнення професійного успіху та прагнення до розвитку особистісної економічної культури такими факторами, як висока вмотивованість вибору професії, емоційно-позитивний характер навчальної та професійної діяльності, перспективна рефлексивно-оцінна діяльність, задоволення економічних потреб особистості.

Дієвість визначених факторів забезпечуються системою педагогічних умов щодо формування економічної культури майбутніх педагогів професійного навчання в процесі їх професійної підготовки та безпосередньої діяльності в ПТНЗ: професійна орієнтація майбутніх педагогів професійного навчання на етапі формування їх професійних інтересів в шкільні роки навчання; формування змісту професійно орієнтованих предметів в контексті економічних цінностей майбутньої професійної діяльності та впровадження педагогічних технологій їх вивчення, які базуються на продуктивній діяльності студентів; використання різномірневої системи оцінювання результатів навчальної та професійної діяльності, гнучкої системи контролю

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

процесу та результатів діяльності, яка б дозволяла досягати максимальної відповідності між домаганнями та досягненнями учнівської молоді або практичних працівників ПТНЗ; забезпечення науково-практичного простору в осередку (в якому знаходиться студент чи вже працюючий педагог) як джерела творчого саморозвитку, самореалізації як особистості і професіонала.

Теоретично обґрунтовуючи науково-методичні засади підготовки педагога професійного навчання до формування економічної культури учнів ПТНЗ, до основних ми включили: компетентнісний підхід до структурування змісту професійної підготовки педагога професійного навчання (економічна культура як складова базових компетентностей та метапрофесійних якостей), культурологічний підхід до організації навчально-виховного процесу; системний підхід до проектування професійного саморозвитку педагога професійного навчання; ціннісно-синергетичний підхід до формування цільового компоненту професійної підготовки педагога професійного навчання.

Узагальнення результатів дослідження теоретичних і практичних аспектів проблеми науково-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників дозволило зробити висновки про те, що максимально ефективно забезпечити якість професійної підготовки кваліфікованого робітника можливо, якщо а) у партнерській співпраці “наука-практика”, наука займає позицію тьютора у моделюванні та здійсненні науково-методичної роботи педагогічного колективу ПТНЗ, проектуванні індивідуальної траєкторії розвитку та реалізації науково-методичного професійного потенціалу педагога професійного навчання; б) у партнерській співпраці “роботодавець-наука-практика” наука досконало виконуватиме роль “перекладача”, “кодування” і “декодування” комунікації “роботодавець-практика професійної підготовки кваліфікованого робітника”. Оскільки перший формує запит на робочі кадри та вимоги до ПТО як поставщика робочої сили, однак мало усвідомлює важливість і необхідність відповідних пропозицій для отримання результату. Практики ж професійно-технічної освіти формують пропозицію для ринку праці, але при цьому фактично не володіють достовірною інформацією про якість такого ринку. Вони несуть відповідальність за якість пропозиції, проте

обмежені у можливості “диктувати” свої умови з позиції надання послуги.

Висновки. Отже, у тій ситуації, яка на сьогодні склалась у виробництві та відтворенні робочої сили, наука повинна і здатна взяти на себе додаткові функції: посередника між попитом і пропозицією на ринку праці; менеджера у сфері розвитку науково-методичного потенціалу педагогічних працівників професійно-технічної освіти. Для цього вона має покладатись на глибоке володіння проблемами профтехосвіти; розуміння її потреб і нових викликів українського ринку праці; розширення експериментальної роботи в ПТНЗ різних типів і на виробництві; підготовку нової генерації науковців з проблем теорії і методики професійної освіти; розгортання міжнародної співпраці.

1. Аузіна М.О. *Інноваційні процеси в освіті: навч. посібник* / М.О.Аузіна, А.М. Возна. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 130 с.

2. Белова Л. *Інтелектуальний потенціал регіону: досвід реалізації* // *Новий колеґіум*. – 2000. – № 5.

3. Буйницька О.П. *Використання електронних навчально-методичних комплексів у процесі фахової підготовки студентів/Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. – №5(25). – Режим доступу до журналу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>

4. Герлянд Т.Н. *Проектирование профессионального становления личности путем профильного обучения [Текст]* / Т.Н. Герлянд, Л.В. Нестерова, Л.Г. Чеснокова // *Теория и практика современной педагогики: материалы международной заочной научно-практической конференции. Часть 2. (25 января 2011 года)*. – Новосибирск: Изд-во “ЭНСКЕ”. – С. 125 – 129.

5. Ничкало Н.Г. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: прогностичний аспект [Текст]* / *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: тези звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 – 30 березня 2010 року)* / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за ред. В.О. Радкевич. – К.: ІПТО НАПН України, 2010. – С. 3 – 7.

6. *Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: auka.in.ua nauka.in.ua/news/science-policy/article_detail/5445

Стаття надійшла до редакції 18.04.2012

